

Azərbaycan–İsrail strateji tərəfdaşlığında humanitar balans

Azərbaycan–İsrail münasibətlərinin hazırkı mərhələsinə nəzər saldıqda aydın görünür ki, Bakı bu tərəfdaşlığı geosiyasi rasionallizmin müstəvisində formalaşdırır. Regionda kəskin qarşıdurmaların, həssas təhlükəsizlik balanslarının mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan İsrail ilə əlaqələrini nə təzyiqlərin, nə də ideoloji qütbləşmənin təsir dairəsində saxlayır. İkitərəfli münasibətlərin əsas xəttini dövlət davranışında yetkinlik, özünəinam və milli maraqların prioritetliyi təşkil edir.

Tarixə nəzər saldıqda görürük ki, güclü dövlətlərin xarici siyasəti həmişə milli maraqlar üzərində qurulub. Bəs niyə məhz milli maraq bu qədər önəmlidir? Sadə cavab budur ki, dövlətlər yalnız öz resurslarını və imkanlarını milli məqsədlərə uyğun idarə edə bildikdə uzunmüddətli güc əldə edirlər. Gəlin, bir neçə nümunəyə baxaq. XIX əsrdə Britaniya imperiyası Hindistanı və Sakit okean ticarət marşrutlarını nə üçün qoruyurdu? Öz iqtisadi və strateji təhlükəsizliyini təmin etmək üçün. Bu marşrutlar Britaniyanın global ticarət şəbəkəsini qoruyan “qan damarları” idi və imperiyanın dünya siyasətində söz sahibi olmasını təmin edirdi. Eyni zamanda, XX əsrdə ABŞ enerji və strateji resursları xarici siyasətin prioritetinə çevirdi. Nə üçün? Çünki enerji təhlükəsizliyi olmadan heç bir supergüc öz regional və global ambisiyalarını reallaşdırma bilməzdi.

Bu baxımdan, Azərbaycan da öz xarici siyasətində eyni məntiqi tətbiq edir. Bakı İsrail ilə əməkdaşlığı uzunmüddətli strateji dayanıqlılığını təmin edən resurs kimi görür. Elə buna görə də sual ortaya çıxır: Azərbaycan İsrail ilə tərəfdaşlığı niyə “strateji alət” deyil, məhz “strateji resurs” kimi dəyərləndirir? Cavab sadə deyil. Çünki əməkdaşlıq Bakı üçün çox-

saylı imkanların məcmusudur. Enerji marşrutlarının təhlükəsizliyindən tutmuş kənd təsərrüfatında innovativ texnologiyalara, startap ekosisteminin genişlənməsindən su idarəçiliyi sahəsində qabaqcıl təcrübələrin mənimsənilməsinə qədər geniş sahələr bu tərəfdaşlığın ayrılmaz hissəsinə çevrilib və Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf modelinə mühüm töhfə verir.

Ən diqqətçəkən məqam isə odur ki, Bakı bu münasibəti bölgədəki heç bir gücə qarşı yönəlmiş siyasət kimi təqdim etmir. Əksinə, uzun illərdir ki, Azərbaycan öz diplomatik mövqeyini regional qarşıdurmaların tərəfi olmaqdan daha çox, həmin qarşıdurmaların yarada biləcəyi riskləri idarə edən aktor kimi formalaşdırıb.

Burada haqlı olaraq digər sual yaranır: Azərbaycan İsrail ilə əməkdaşlığında “geosiyasi risk idarəçiliyini” necə tətbiq edir? Bunun birinci izahı budur ki, Bakı Təl-Əvivlə əməkdaşlığı regionun digər gücləri ilə olan münasibətlərin əleyhinə çevirmir. İkinci məqam Azərbaycanın uzunmüddətli strategiyası ilə bağlıdır: ölkə texnoloji modernizasiya, enerji təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi və yüksək əlavə dəyər yaradan sahələrin inkişafı üçün İsrailin innovativ təcrübəsindən istifadə etməyə çalışır. Üçüncü vacib aspekt isə əməkdaşlığın təkcə iqtisadi məzmun daşıymaması, Azərbaycanın Qərbi, Türkiyə və Asiya istiqamətlərində diplomatik manevr imkanlarını genişləndirməsidir.

Deməli, Azərbaycan–İsrail münasibətləri Azərbaycanın xarici siyasətinin daha dərin strukturunu da nümayiş etdirir: emosiyadan uzaq, pragmatik, çevik və milli maraqlar üzərində qurulan balanslaşdırılmış geosiyasi yanaşma. Belə bir balans, əslində, ölkəyə həm riskləri idarə etmək, həm də yeni strateji imkanlar yaratmaq imkanı verir.

Məhz bu nöqtədə oxucu təbii olaraq soruşur: Azərbaycan İsrail ilə sıx əməkdaşlığı davam etdirərkən Qəzza

məsələsində bu incə tarazlığı necə qoruyur? Elə bu sual Bakının son illərdə formalaşdırdığı diplomatik xəttin ən həssas, eyni zamanda, ən yetkin tərəfini açır. Azərbaycan heç bir halda Qəzzadakı humanitar faciələrə münasibətdə mövqeyini yumşaltmır, susmur, onu açıq və prinsipial şəkildə ifadə edir. Aydındır ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları Bəyannaməsi (1948), Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt (1966) dövlətlərdən mülki əhalinin hüquqlarının qorunmasını tələb edir. Bundan əlavə, Cenevrə konvensiyaları (1949) və onların protokolları münaqişələr zamanı mülki şəxslərin hədəf alınmamasını və humanitar yardımın təmin olunmasını beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri kimi müəyyən edir.

Azərbaycan da Qəzzada mülki insanların, xüsusilə uşaqların hədəfə alınmasını qəbuledilməz sayır, bu hücumları qınayır və bölgədə ikidövlətli həll yolunun alternativinin olmadığını vurğulayır. Rəsmi Bakının mesajları Türk Dövlətləri Təşkilatından İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına qədər müxtəlif platformalarda ardıcılıqla səsləndirilir. Yəni mövqe strukturlaşdırılmış və prinsipial xarakter daşıyır. Bəs burada hansı paradoks görünürmü? Əslində, yox. Belə bir yanaşma Azərbaycanın xarici siyasət fəlsəfəsinin nüvəsinə uyğun bir yanaşmadır: dostluq münasibəti dəyərlərin kənara qoyulması demək deyil. Azərbaycan İsrail ilə strateji əməkdaşlıq apararsa, bu, Bakının humanitar məsələlərə biganə qalacağı anlamına gəlmir. Eyni şəkildə, Qəzza mövzusunda ki prinsipial mövqeyi iki ölkə arasındakı əməkdaşlığın zəifləməsi demək deyil.

Bunlar, əslində, xarici siyasətin yetkinlik mərhələsidir – tərəfdaşlığı davam etdirərkən humanitar dəyərlərdən geri çəkilməmək, dəyərləri müdafiə edərkən münasibətləri sındırmamaq. Azərbaycan diplomatiyası məhz bu tarazlıq üzərində yüksəlir.

Bəs Azərbaycan bu mürəkkəb tarazlığı necə qorumağı bacarır? Burada tarazlığı qorumaq sistemli siyasi düşüncənin nəticəsidir. Bakının xarici siyasətində emosional impuls deyil, rasionallıq və institusional yanaşma aparıcı xətti müəyyənəndir. Regionda münasibətlər çox vaxt ani emosiyalarla formalaşır eyni

sürətlə də dağılır, lakin Azərbaycan bu tendensiyadan özünü ayıraraq qərarlarını hesablanmış strateji maraqlarla formalaşdırır.

Belə bir yanaşmanın ikinci təməl xətti “ya o, ya bu” dilemmasından uzaq olmasıdır. Bakı öz siyasətini paralel istiqamətlərin uzlaşdırılması üzərində qurur. İsrail ilə əməkdaşlıq aparmaq digər tərəflərlə münasibətlərin zəifləməsi demək olmadığı kimi, humanitar mövqedə prinsipial olmaq da tərəfdaşlıq əlaqələrinə xələl gətirmir.

Üçüncü vacib element isə Azərbaycanın humanitar məsələlərdə ardıcıl prinsipial yanaşmasıdır. Qəzzada yaşananlarla bağlı mövqe Suriyanın müxtəlif bölgələrindəki mülki itkilərə, digər humanitar böhranlara münasibətdə də özünü göstərir. Bakı beynəlxalq hüquq, mülki əhalinin toxunulmazlığını və insan həyatı ilə bağlı fundamental prinsipləri siyasi situasiyaların dəyişkənliyindən asılı olmayaaraq qoruyur.

***

Son illərdə iki ölkə arasında münasibətlər tədricən strateji investisiya modelinə keçib. Transformasiyanın arxasında duran dinamikanı anlamaq üçün əvvəlcə sual vermək lazımdır: bu prosesi kim formalaşdırır? Aydın görünür ki, təşəbbüslərin ağırlığı yalnız İsrailin üzərində deyil; Azərbaycan özü də getdikcə aktiv investisiya aktoruна çevrilir. Çünki Azərbaycan regionda artıq kapital ixrac edən, iri layihələrə şərik olan, risk alan və risk paylaşan aktor kimi mövqe tutur.

İl ərzində əməkdaşlıq müxtəlif istiqamətlərdə dərinləşib və bu tendensiya özünü təbii qaz sahəsində yeni tərəfdaşlıq modellərindən başlayaraq yüksək texnologiyaların transferi mexanizmlərinə qədər göstərib. Kənd təsərrüfatında məhsuldarlığı əhəmiyyətli dərəcədə artıran İsrail texnologiyalarının tətbiqi, startap

sektorunda birgə investisiya fondlarının formalaşması, Qarabağda “ağıllı şəhər” konsepsiyalarının reallaşdırılması və su təhlükəsizliyini təmin edən yeni infrastruktur xətləri bu əməkdaşlığın strateji məzmununun da olduğunu göstərir.

Bu mənzərə fonunda təbii olaraq sual yaranır: bütün bu əməkdaşlıqlar Azərbaycanın bölgədəki geosiyasi çəkisini artırır mı? Cavabı şübhə etmədən vermək mümkündür: bəli, artırır. Çünki enerji tədarüküsü olmaq özü-özlüyündə mühüm gücdür, lakin yüksək texnologiyalar idxal edən, eyni zamanda, kapital yatan və regional proseslərdə təsir imkanları genişlənən dövlətə çevrilmək daha yüksək güc formasıdır. Azərbaycan hazırda bu keçidin aktiv mərhələsinə yaşayır və İsrail bu transformasiyanın ən vacib tərəfdaşlarından biri kimi çıxış edir.

Bütün bunları ümumiləşdirəndə görürük ki, Azərbaycan diplomatiyası bu münasibətlərdə incə şəkildə qurulmuş balanslaşdırma siyasəti izləyir. Bir tərəfdən İsrail ilə yüksək səviyyəli siyasi və iqtisadi tərəfdaşlığı davam etdirir, digər tərəfdən isə Qəzza məsələsində prinsipial humanitar mövqeyindən geri çəkilmir və bu mövqeyi beynəlxalq platformalarda ardıcıl şəkildə ifadə edir.

Sonda özümüə sual veririk: Tarazlıq uzunmüddətli perspektivdə davam etdirilə bilərmə? Mövcud xarici siyasət fəlsəfəsi – çevik, rasionallıq, kompleksdən uzaq və maraqlarla dəyərləri paralel yürüdən yanaşma bunun mümkün olduğunu göstərir. Azərbaycan regionda məhz bu keyfiyyəti ilə seçilir: həm prinsiplərinə sadıq qalaraq tərəfdaşlıq qurmaqda, həm də tərəfdaşlıq münasibətlərini qorumaqla prinsipial mövqeyindən yayınmamaqda.

*Şəbnəm ZEYNALOVA,
XQ-nin siyasi analitiki,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru*